

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. XIX, 21

SECTIO D

1964

Katedra i Klinika Dermatologiczna, Wydział Lekarski, Akademia Medyczna w Lublinie
Kierownik: doc. dr med. Roman Michałowski

Roman MICHAŁOWSKI, Teresa KUDEJKO

**Spostrzeżenia nad występowaniem raka w gruźlicy toczniowej skóry
nie leczonej i leczonej metodami fizycznymi**

**Наблюдения над обнаруживанием рака при волчаночном туберкулезе
кожи, подвергавшемся и неподвергавшемся лечению
физическими методами**

**Observations on the Occurrence of Cancer in *Lupus vulgaris*
Untreated and Treated with Physical Methods**

Powstawanie raka w toczniu gruźliczym skóry należy do najgroźniejszych jego powikłań. Zdarza się to w 1% (Grön, 1921) do 8% (Fabian, 1955) przypadków. Już od dawna zastanawiano się nad tym, czy zastosowane leczenie gruźlicy toczniowej nie wywiera korzystnego wpływu na wzrost powikłań nowotworowych. Tym też należy tłumaczyć sprzeciw, jaki niektórzy autorzy zgłosili w swoim czasie odnośnie rentgenoterapii w toczniu gruźliczym. Rowntree (1908) stwierdził wzrost zachorowań w Anglii po wprowadzeniu terapii rentgenowskiej do leczenia gruźlicy skóry. Podobnie Fabian (1955) spostrzegł większy odsetek nabłoniaków u osób, które poprzednio z powodu gruźlicy toczniowej skóry były poddane leczeniu promieniami X. Natomiast podług Hekela i Seysa (1951) leczenie rentgenowskie nie ma takiego znaczenia, jakie przypisują mu inni. Autorzy, zaznaczają, że do roku 1942 zebrano tylko 148 niewątpliwych przypadków raka, który powstał w skórze naświetlonej rtg. Ogółem spostrzegli oni 60 przypadków raka w toczniu gruźliczym i tylko w 3 spośród 27 leczonych poprzednio promieniami Roentgena, stwierdzili je w miejscach poprzedniego napromieniania. Niektórzy autorzy mniemają, że również promienie słoneczne oraz Finsena stanowią jeden z czynników rakotwórczych w gruźlicy toczniowej skóry (Hjorth, — 1952, Gueli — 1951).

Po wprowadzeniu witaminy D₂ oraz hydrazynu kwasu izonikotynowego do arsenału leków przeciwgruźliczych zauważono, że i po tym leczeniu pojawiają się pojedyncze doniesienia o powstawaniu raka w gruźlicy toczniowej. Doniesienia te jednak zdarzają się rzadziej niż miało to miejsce przed wprowadzeniem leczenia chemicznego w gruźlicy skóry.

W latach 1951—1963 w Klinice Dermatologicznej Akademii Medycznej w Lublinie zostało objętych leczeniem 419 przypadków tocznia gruzliczego. Powikłania w postaci raka stwierdzono u 15 osób (3,58%), z tego u osób nie leczonych 7 i u 5 leczonych poprzednio rtg, radem lub promieniami Finsena. Pozostałe 3 przypadki dotyczą gruźlicy toczniowej leczonej witaminą D₂ i kwasem izonikotynowym.

SPOSTRZEŻENIA WŁASNE

Przedmiotem naszej pracy są spostrzeżenia dotyczące powstania raka w gruźlicy toczniowej skóry nie leczonej i leczonej metodami fizycznymi, to jest promieniami rtg., radu, lampą Finsena i Krommayera. Najważniejsze wyniki dotyczące wymienionych spostrzeżeń zebrano w tab. 1 i 2.

Rak w gruźlicy skóry nieleczonej

Rak w gruźlicy toczniowej skóry nie leczonej występuje wg naszych spostrzeżeń częściej u mężczyzn niż u kobiet (5 : 2) (patrz tab. 1). Najwcześniej pojawia się pod koniec 4 dekady życia chorego (najmłodszy z chorych miał 36 lat), najpóźniej w 8 dekadzie (najstarszy z chorych miał 77 lat). Pod względem wykonywanego zawodu w 5 przypadkach byli to rolnicy, a w 2 mieszkańcy miast. W 3 spośród 7 przytoczonych przypadków gruźlica toczniowa obok twarzy zajmowała także zakryte części ciała (przedramię, kończyny dolne, tułów). Natomiast rak wytwarzał się zawsze w ognisku gruźlicy toczniowej umiejscowionej na odkrytej części skóry. Czas, jaki upłynął od pojawienia się gruźlicy toczniowej do wytworzenia się nowotworu wahał się od 1—70 lat, przeważnie wynosił wiele lat (8, 14, 24, 30, 70 lat). W 2 spośród tych przypadków rak rozwinął się w krótkim czasie od pojawienia się gruźlicy toczniowej skóry. Te przypadki dotyczyły już mężczyzn starszych w 67 i 71 roku życia, przy tym i gruźlica toczniowa skóry trwała w tych 2 przypadkach bardzo krótko: w 1 trzy, a w 2 dwa lata. U 3 osób był to nabłoniak kolczastokomórkowy I° według skali Brodersa, cztery badania wykazały budowę histologiczną odpowiadającą II° tej skali.

Spośród 7 tych przypadków udało się wyleczyć przypadek 4 i 5. Nie można odpowiedzieć nic odnośnie przypadku 2, 3 i 7 ponieważ chorzy ci nie zgłosili się do kontroli. Przypadki 1 i 5 mimo leczenia przyjęły przebieg niepomysłny wskutek spóźnionego postępowania i zbyt wielkiego zaawansowania zmian nowotworowych, co stało się przyczyną zejścia śmiertelnego tych chorych. We wszystkich wymienionych przypadkach rak był naświetlony promieniami Roentgena w dawce 6000 r, codziennie po 1000 r na pole.

Tab. 1. Rak w gruźlicy toczniowej skóry nie leczonej
Cancer in tuberculosis luposa untreated

Lp.	Przypadek	Płeć	Wiek w latach	Zawód	Umiejscowienie tocznia	Czas trwania tocznia	Umiejscowienie raka	Czas pojawienia się raka od powstania tocznia w latach	Typ raka
1.	S. K. Klin. 474/49	m	46	rolnik	twarz, przedramię lewe, prawa stopa	16 lat	małżowina uszna	14	<i>Epithelioma spinocell. I.</i>
2.	J. R. Klin. 782/55	m	67	rencista	prawa strona szyi (w bliznach po gruźlicy rozplywnej), okolica przyuszna i małżowina prawa	3 lata	prawy płatek uszny	2	<i>Epithelioma spinocell. II.</i>
3.	A. Rz. Klin. 62/56	m	71	rolnik	twarz, nos, bródka, czoło	2 lata	prawy kąt ust i lewy policzek	1	<i>Epithelioma spinocell. II.</i>
4.	Z. G. Klin.	k	37	rolnik	twarz, tułów, kończyny górne	32 lata	policzek lewy i prawy w okolicy kąta ust	około 30	<i>Epithelioma spinocell. II.</i>
5.	L. P. amb. 1884/62	m	48	szewc	lewy policzek	13 lat	lewy kąt żuchwy	8	<i>Epithelioma spinocell. I.</i>
6.	J. D. Klin. 346/63	m	36	rolnik	warga górna i nos	30 lat	lewy kąt ust	24	<i>Epithelioma spinocell. I.</i>
6.	A. P. Klin. 1089/63	k	77	rolnik	twarz, maizowiny uszne, pośladki, kończyna dolna lewa	od dzieciństwa	policzek prawy w okolicy kąta ust	70	<i>Epithelioma spinocell. II.</i>

Tab. 2. Rak w grzylicy toczniowej skóry leczonej metodami fizycznymi
Cancer in *tuberculosis luposa* treated with physical methods

Lp.	Przypadek	Płeć	Wiek w latach	Zawód	Umiejscowienie tocznia	Czas trwania tocznia	Dotychczasowe leczenie	Umiejscowienie raka	Czas pojawienia się raka od pojawienia tocznia	Typ raka
1	S. R. amb. 661/51	m	68	ślusarz	nos	30 lat	Rtg	nos	—	<i>Epithelioma spinocellulare</i> III.
2	M. S. Klin.	k	75	rencistka	twarz i nos		Rtg	prawy policzek	—	<i>Epithelioma spinocellulare</i> I.
3.	T. Z. Klin. 425/53	m	48	pracownik umysłowy	twarz, małżowina uszna i kończyna górna prawa	40 lat	Finsen	grzbiet prawej dłoni	—	<i>Epithelioma spinocellulare</i> I.
4.	A. J. Klin.	m	61	rolnik	lewy policzek i lewy pośladek	44 lata	Krommayer	lewy policzek	43 lata	<i>Cornu cutaneum Epithelioma spinocellulare</i> I.
5.	K. S. Klin. 314/60	k	36	rolniczka	prawa kończyna górna i kończyny dolne	24 lata	Rtg	kośćka zewnętrzna nogi lewej	22 lata	<i>Epithelioma spinocellulare</i> IV.

Rak w gruźlicy skóry leczonej metodami fizycznymi

Z tab. 2 wynika, że powikłanie nowotworowe w gruźlicy toczniowej skóry leczonej metodami fizycznymi (rtg. radem, lampą Finsena lub Krommayera) występowało u 2 kobiet i u 3 mężczyzn. Najwcześniejsze pojawia się w 4 dekadzie życia (najmłodsza z chorych kobieta miała lat 36), najpóźniej w 8 dekadzie (najstarszy chory miał 77 lat). Zwraca uwagę, że tylko 2 pacjentów było rolnikami a 3 pochodziło z miasta. W 2 przypadkach zmiany gruźlicze umiejscowione były tylko na twarzy, w dalszych 2 przypadkach oprócz twarzy zajęte były inne okolice ciała (pośladek, kończyna górna, barki). W 1 przypadku toczeń gruźliczy umiejscowił się tylko na kończynie górnej i dolnej. Czas trwania gruźlicy wahał się od 24 do 44 lat. W odpowiednim czasie była ona naświetlana u 3 osób promieniami rtg., u 1 promieniami Finsena i u 1 lampą Krommayera.

Ogniska nowotworowe wystąpiły w 3 przypadkach na twarzy, w 1 na ręce prawej i w 1 na stopie lewej. U większości chorych nie udało się ustalić warunków naświetlania (dokładnej daty i dawki). Badanie histopatologiczne ognisk wykazało zmiany odpowiadające nabłoniakowi kolczastokomórkowemu I^c skali Brodersa u 3 osób, u dalszych osób III i IV° tej skali. U pacjentów, u których nowotwór umiejscawiał się na kończynie dolnej i górnej uznano za konieczne amputowanie kończyn (przypadek 2 i 4). Ten sposób leczenia okazał się skuteczny. Obserwacja 3- i 10-letnia nie wykazała nawrotów lub przerzutów. U jednego chorego nowotwór usunięto chirurgicznie (przyp. 3). W przypadku 1 za pomocą elektrokoagulacji. W przypadku 5 u chorej nabłoniak występował na twarzy wielokrotnie w różnych miejscach co pewien czas w przeciągu 12 lat. Nabłoniaki te leczono za pomocą promieni rtg, radu, elektrokoagulacji i pędzlowania podofiliną. Mimo to pacjentka zmarła. Nie znane są losy jednego z tych chorych (przypadek 1).

OMÓWIENIE SPOSTRZEŻEŃ

Spostrzeżenia nasze dotyczą 12 spośród 15 przypadków raka w utkaniu gruźlicy toczniowej skóry na ogólną liczbę 419, co wynosi około 3%. Z tego było leczonych metodami fizycznymi 5, a nie leczonych 7 przypadków. Na podstawie naszego materiału można wnioskować, że najwcześniejsze powikłanie gruźlicy toczniowej w postaci raka pojawia się w połowie 4 dekady życia. Jest to zgodne ze spostrzeżeniami innych autorów, którzy nie opisali wcześniejszego powstania raka na podłożu tocznia gruźliczego. Nie ma również pod tym względem różnicy w naszym materiale w zależności od tego czy gruźlica toczniowa

skóry była uprzednio leczona metodami fizycznymi czy nie leczona. Nie ma również wybitnej różnicy pod względem powstawania omawianych powikłań w późniejszym wieku u chorych leczonych metodami fizycznymi i u nie leczonych.

Co się tyczy płci chorych to, jak wynika z naszych spostrzeżeń, rak powstaje częściej u mężczyzn niż u kobiet, ale pod względem wieku wcześniej się pojawia to powikłanie u kobiet, niż u mężczyzn. Czas trwania gruźlicy toczniowej skóry bywa na ogół znaczny zanim dojdzie do bujania nowotworowego i zanim to powikłanie następuje (13 lat, 16 lat). Tylko w 2 przypadkach okres gruźlicy toczniowej poprzedzający wystąpienie raka był bardzo krótki (2 lata, 3 lata). W obu przypadkach wystąpił po tak krótkim czasie u ludzi w podeszłym wieku (67 lat, 71 lat). Bardzo interesujący jest fakt, że powikłanie to wcześniej pojawia się w gruźlicy nie leczonej niż leczonej metodami fizycznymi. Najczęściej powikłanie w tej ostatniej grupie chorych spostrzegaliśmy dopiero po upływie 24 lat, a w innych przypadkach po upływie jeszcze dłuższego czasu 30—40 lat.

Rozpatrywanie naszych chorych pod względem zawodu doprowadziło nas do wniosku, że omawiane powikłanie najczęściej występuje u rolników. Do podobnego wniosku dochodzi Santałowa (1960), która w swoim materiale też spostrzegała przewagę rolników. Warto podkreślić, że ta przewaga rolników specjalnie dotyczy ludzi nie leczonych. Podczas gdy w grupie leczonej metodami fizycznymi dotyczy nie rolników, co wynika raczej z ustosunkowania się obu tych grup do zagadnienia lecznictwa. Wiemy skądinąd, że dawniej rolnicy niechętnie się leczyli.

Pod względem umiejscowienia raka w gruźlicy toczniowej skóry zarówno w grupie gruźlicy leczonej, jak i nie leczonej najczęściej zmiany występowały na policzku (2 w leczonej, 4 w nie leczonej). Małżowina uszna była siedzibą raka w 2 przypadkach nie leczonych, lewy kąt żuchwy w 1 przypadku nie leczonym. W grupie leczonej gruźlicy nos stał się siedzibą raka w 1 przypadku. Zatem 10 przypadków dotyczyło rozmaitych okolic twarzy, a tylko 2 okolic poza twarzą; mianowicie 1 przypadek grzbietu prawej ręki i 1 przypadek kostki zewnętrznej u nogi lewej. Wszystkie zatem przypadki można uważać za powstałe na odkrytych częściach skóry, tj. takich, które były wystawione na przewlekłe działanie promieni słonecznych, bo i umiejscowienie u kobiety 36-letniej, rolniczki, na kostce zewnętrznej nogi też należy uważać za miejsce dostępne dla światła słonecznego; kobieta ta na pewno w porze letniej, jako rolniczka, chodziła boso.

Czas pojawienia się raka od powstania gruźlicy toczniowej nie we wszystkich przypadkach udało się nam zarejestrować. W tych, gdzie posiadamy dane, tylko w 2 przypadkach pojawił się rak na toczniu w bardzo szybkim okresie czasu od powstania tocznia (1 rok, 2 lata). Fakt ten dotyczył przypadków gruźlicy krótkotrwałej (2 i 3 lata), w jednym po 8 latach od czasu powstania gruźlicy toczniowej. W pozostałych był znacznie dłuższy — 14, 22, 24, 30, 43 a nawet 70 lat. Można zatem sądzić, że w gruźlicy toczniowej skóry nie leczonej istnieje prawdopodobieństwo znacznie wcześniejszego powikłania nowotworowego niż w gruźlicy leczonej metodami fizycznymi. Pod względem typu nowotworu z reguły jest to rak kolczastokomórkowy, przeważnie I° i II° skali Brodersa. W jednym tylko przypadku był to rak III° i w jednym IV° skali. Spośród 12 przypadków tylko w jednym pojawiły się kolejne nabłoniaki w ciągu 12 lat. W pozostałych były to jednorazowe wypadki, które po wyleczeniu u naszych chorych więcej nie pojawiły się.

Rokowanie co do wyleczenia raka w toczniu przede wszystkim zależy od czasu trwania nowotworu. Wydaje się, że okres 2 lat, opierając się na wywiadach od naszych chorych, można uważać za okres graniczny, stwarzający pewne możliwości wyleczenia. Zależy to też nie tylko od czasu trwania ale i od umiejscowienia raka i od rodzaju poprzedniego leczenia gruźlicy toczniowej. Szczególnie umiejscowienie odgrywa rolę w tych przypadkach, które poprzednio były leczone rtg. W tych bowiem pojawienie się raka uniemożliwia zastosowanie ponownie rtg. Stąd, jeśli to będą nowotwory umiejscowione na twarzy, rokowanie będzie niepomysłne. Jeśli pojawią się na kończynach, to ci są do uratowania przez zastosowanie amputacji chorej kończyny. Co się tyczy śmiertelności w powikłanych rakiem przypadkach gruźlicy toczniowej skóry pewne dane mamy co do 3 przypadków, czyli jest to 4 część naszych chorych. A więc śmiertelność jest duża.

Wnioski

1. Rak jako powikłanie gruźlicy toczniowej pojawia się wcześniej w gruźlicy nie leczonej niż leczonej metodami fizycznymi.
2. Rak w gruźlicy toczniowej występuje najczęściej u rolników; to spostrzeżenie specjalnie dotyczy gruźlicy nie leczonej.
3. Wszystkie przypadki występowania raka na toczniu gruźliczym dotyczą odkrytych części skóry, to jest tych, które były wystawione na przewlekłe działanie promieni słonecznych.
4. Prawdopodobieństwo rozwoju raka w gruźlicy toczniowej jest większe w gruźlicy nie leczonej niż leczonej metodami fizycznymi.

PIŚMIENNICTWO

1. Fabian A.: Česk. dermat., 29, 103—112, 1955.
2. Grön F.: Arch Derm. u Syph., 130, 220—230, 1921.
3. Gueli F.: Il Policlinico. Sez. med., 58, 183—213, 1951.
4. Hekele K., Seyssa R.: Hautarzt, 2, 349—356, 1951.
5. Hjorth P.: Acta Radiol., 38, 323—337, 1952.
6. Rowntree: cyt. wg Hjorth'a (5).
7. Santałowa O. W.: Westn. Derm. 34, 30—32, 1960.

РЕЗЮМЕ

Из числа 419 случаев туберкулезной волчанки осложнения в виде рака констатировано в 15 случаях (3,58 %). Из этого числа 7 особей не лечились, 5 лечились раньше физическими методами и 3 особи лечились химическими средствами. Обсуждались наблюдения, касающиеся рака при туберкулезной волчанке 7-ми нелеченных и 5 леченных физическими методами. Рак при отсутствии лечения туберкулеза возникает раньше с момента развития волчаночного туберкулеза, чем при наличии лечения физическими методами. Рак волчаночного туберкулеза чаще всего обнаруживается у земледельцев. Вероятным кажется, что выступание рака связано с действием солнечных лучей. При нелеченном волчаночном туберкулезе существует правдоподобие выступления опухолевых осложнений гораздо раньше, чем при туберкулезе, который подвергался лечению физическими методами.

Таб.1. Рак в нелеченной туберкулезной волчанке.

Таб. 2. Рак в туберкулезной волчанке леченный физическими методами.

SUMMARY

In 419 patients suffering from *lupus vulgaris* cancer was found in 15 patients (3.58%). Among the patients affected with cancer 7 persons remained untreated, 5 persons were treated with physical methods, and 3 with chemical methods. The author discusses the occurrence of cancer in *lupus vulgaris* in 15 persons among whom 7 remained untreated and 5 persons were treated with physical methods. It was found out that untreated cancer in *tuberculosis luposa* developed earlier than that treated with physical methods. This type of cancer was found to occur mostly with farmers. The occurrence of cancer seems to be influenced by the activity of sun rays. If untreated *lupus vulgaris* is supposed to develop cancer much earlier than *tuberculosis luposa* treated with physical methods.

Pracę otrzymano 10 IV 1964.